
GJALLARHORNET

Utges av

Svenska Arkeologiska Samfundet

Årgång 42. Nr. 1. 2023.

Vårnumret av Gjallarhornet är äntligen här!

Vårnumret har ett mycket spännande innehåll. Huvudartikeln är en presentation av det nya Uppåkraprojektet *Hallen på höjden* av Torbjörn Ahlström, Håkan Aspeborg och Mats Roslund. Vi får en Tengborg-stipendiats reseskildring och nyheter rörande arkeologi i Kambodja. Att pandemitiderna tycks förbi oss avslöjas av att vi har två referat av seminarieserier som återupptagits efter några års frånvaro: Arkeologi i Stockholms län och Forntid längs ostkusten. Vår ordförande Mikael Eboskog lyfter några aktuella punkter för läget inom svensk uppdragsarkeologi, där vi troligen kommer se förändringar framöver i *Ordföranden har ordet*.

Viktig information till Samfundet kommer här i form av kallelsen till årsmötet 2023, vilket i år ges både på plats vid Anundshög och digitalt. Det var länge sedan vi hade någon aktivitet i form av föreläsningar och liknande. Därför har vi i år bestämt att ha två presentationer på ett tema där det händer mycket just nu, nämligen aktuell öländsk arkeologi. Både Jan-Henrik "Henke" Fallgren och Helena Victor presenterar spännande saker! Samfundets pris till årets bästa arkeologiska rapport, den *Gyllene skärsliven*, förefaller nu vara etablerat och även denna gång har vi fått in nomineringar från de flesta större fältarkeologiska aktörer. Vilken rapport som är årets vinnare kommer presenteras på årsmötet och författarna får tillfälle att kort berätta om arbetet med den. Vid årsskiftet fick vi även två nya redaktörer för *Current Swedish Archaeology*. De avgående redaktörerna Sophie Bergerbrant och Alison Klevnäs, som rott i land CSA:s stora steg in i den digitala publikationsvärlden, kommer avtackas på årsmötet.

Kom ihåg att meddela Samfundet när ni byter e-postadress, annars kommer inte Gjallarhornet fram! *Vi saknar aktuella emailadresser till flera medlemmar*. Ett annat problem är att våra utskick till medlemmar på myndigheter och företag ofta kommer i retur då de uppfattas som massutskick av mailprogram eller brandväggar. Ni som arbetar på myndigheter, företag och andra institutioner – ta gärna kontakt med era IT-ansvariga och be dem släppa fram mail från Samfundet. Eller skicka oss en privat e-postadress så vi kan försäkra oss om att e-posten från Samfundet kommer fram som den ska. Hör gärna med era kollegor som är medlemmar om de får Gjallarhornet.

Med det önskar redaktionen trevlig läsning och förhoppningsvis ses vi på årsmötet!

Per Nilsson och Jhonny Therus
info@arkeologiskasamfundet.se

Innehållsförteckning

3. Ordföranden har ordet.
4. Current Swedish Archaeology 2022 och det gamla redaktionsteamet tackar för sig.
7. Hallen på höjden -Dynastiernas residens och domän i Uppåkra undersöks 2022-2026.
Torbjörn Ahlström, Håkan Aspeborg & Mats Roslund, Lunds univ.
11. Arkeologi i Stockholms län.
Ett seminarierferat av Nils Ringstedt, Bromma hembygdsförening.
13. Seminariet Forntid längs ostkusten, 18-19 mars 2023.
Ett seminarierferat av Jhonny Therus, Kalmar läns museum.
16. Nya böcker.
Bokanmälan av Nils Ringstedt, Bromma hembygdsförening.
18. Renässans för arkeologi och historisk forskning i Kambodja.
Magnus Fiskesjö, Cornell university.
20. Praktikarbete i Nafplion sommaren 2022.
En Tengborgstipendiats reseberättelse av Jessica Andersson.
25. Nya avhandlingar.
26. Notiser.
31. Kallelse: Svenska Arkeologiska Samfundets årsmöte 2023.

GJALLARHORNET utges av Svenska Arkeologiska Samfundet.

Redaktörer:

Per Nilsson, per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se

Jhonny Therus, jhonny.therus@kalmarlansmuseum.se

Ordföranden har ordet

Då var det dags att summera 2022 för Samfundet och hålla årsmöte nu i maj.

På Samfundets årsmöte kommer vi få möjligheten att vara vid Anundshög i Västeråstrakten och lyssna på spännande föredrag om borgar på Öland. Det har annars varit ett stillsamt år där vi bland annat försökt få ordning på medlemmarnas mailadresser, Per Nilsson och Jhonny Therus har gjort ett bra arbete med att styra upp utgivningen av Gjallarhornet samt att CSA bytte redaktörer från Alison Klevnäs och Sophie Bergerbrant till Elisabeth Niklasson och Ing-Marie Back Danielsson. Jag tackar de avgående för ett strålande fint arbete med CSA och hälsar nyttillträdda redaktörerna varmt välkomna. Inför årsmötet efterfrågar vi fler ledamöter som kan tänka sig att medverka i styrelsen och känner ni er nyfikna så ta kontakt med valberedning genom info@arkeologiskasamfundet.se

Från den uppdragsarkeologiska sektorn så kommer signaler att lågkonjunkturen har börjat ge sig tillkänna med något vikande marknad men vi får hoppas på att den blir kortvarig. Arbetet med att ta fram en handlingsplan kring det uppdragsarkeologiska systemet fortsätter hos Riksantikvarieämbetet samtidigt som en omorganisation pågår. Vi kan även se en omstrukturering hos länsstyrelsen kopplat till översynen av systemet genom mer samordning nationellt mellan länsstyrelserna. Kvar i luften rörande systemet och som ännu inte fångats upp är det som Jhonny lyfte i tredje numret av Gjallarhornet 2022, hur uppdragsarkeologin och forskning förväntas hänga ihop och vilken roll universiteten och arkeologiska forskare bör ha inom systemet. En annan aspekt som också saknas inom nuvarande system är förvaltningen och tillgängliggörandet av arkeologiska kunskaper, en roll museerna bör ha.

Mikael Eboskog

Current Swedish Archaeology 2022 och det gamla redaktionsteamet tackar för sig

Av Sophie Bergerbrant och Alison Klevnäs, fd. redaktörer för CSA

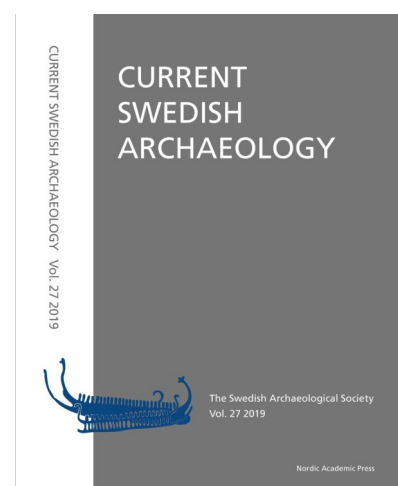
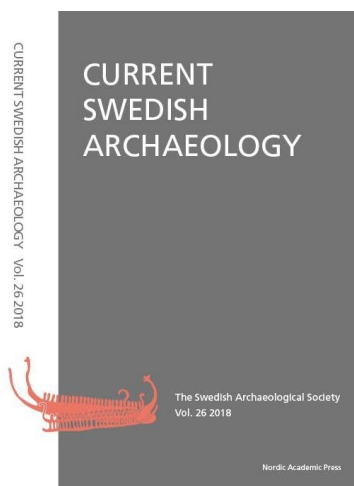
I maj 2018 fick vi äran att bli redaktörer för Svenska Arkeologiska Samfundets vetenskapliga tidskrift *Current Swedish Archaeology*. Nästan fem år har nu gått och vi har producerat fem nya volymer av *CSA*. Under tiden har vi också utökat redaktionsteamet, fått ny finansiering, samt uppgraderat tidskriftens digitala profil.

Arbetet började i en uppförsbacke. Tidskriften hade tidigare fått finansiellt stöd av Vetenskapsrådets tidskriftsmedel men när vi tog över som redaktörer stod *CSA* utan finansiering. Inte heller fanns det några manus inskickade till 2018 års volym, så arbete på alla fronter behövdes direkt. Samfundet tog på sig ansvaret för kostnaderna medan vi sökte ny finansiering. Den största delen av tidskriftens utgifter utgörs av kostnader för språkgranskning, sättning, tryckning och distribution av de tryckta tidskrifterna. De första åren, innan vi vid nästa utlysning från Vetenskapsrådet var framgångsrika med vår ansökan, så språkgranskade Alison alla artiklar för att minska samfundets utgifter för *CSA*. En dyr kostnad var distributionen av tidskriften, det var också en av de saker som tog lite tid att lösa. Men 2021 hittade vi en ny, inte bara billigare

utan också bättre distributör. Mycket tack vare allt arbete som Gustav Wollentz gjorde.

Att Gustav kom med som en del av redaktionen var den första delen i den större reform vi genomförde. Vi insåg snabbt att det var för mycket arbete för två obetalda redaktörer att genomdriva alla förändringar som behövdes. Efter en analys av hur redaktionsteamet hos andra tidskrifter som motsvarade *CSA* var sammansatta tog vi 2019 med Gustav som digital redaktör. Gustav fick ansvar för att skynda på förändringen av distributör och för att hjälpa oss med den digitala förvandlingen. Vi skapade även en position som notis- och recensionsredaktör som efter en utlysning gick till Daniel Sahlén. Daniels ansvar var att hitta författare till notiser om svensk arkeologi och recensioner av böcker och avhandlingar utgivna i Sverige eller av relevans för svensk forskning.

Det riktigt stora arbetet vi gjorde under vår tid som redaktörer var den digitala uppdateringen av tidskriften. Vi gick från att alla artiklar blev digitalt tillgängliga på en hemsida sex månader efter att de tryckts och distribuerats till att nu finnas på en så kallad öppen tidskriftsplattform

Några av de många volymer av *Current Swedish Archaeology* som de nu fd. redaktörerna Sophie Bergerbrant och Alison Klevnäs lotsat i produktion.

som drivs av Kungliga biblioteket. Vi hade tur, efter att vi initierat kontakt med KB, att bli en av pilottidskrifterna i KB:s skapande av plattformen *Publicera*. Att *CSA* nu finns KB:s plattform <https://publicera.kb.se/csa/index> har säkrat den långvariga lagringen av den digitala utgåvan av tidskriften. Detta för att plattformen är kopplad till KB:s ansvar för långvarig lagring av digitala publikationer. Ni hittar alla gamla och nya volymer på den nya websidan. På den websidan kan man också skicka in manus för kollegial granskning och möjlig framtida publicering i tidskriften.

Vi arbetade hårt med att få till allt som en tidskrifts förväntas uppfylla när det gäller digital publicering. Med Gustavs hjälp har vi nu ordnat permanentlagring och doi-länkar (det vill säga permanenta länkar) via cross-ref, samt att de digitala artiklarna från 2021 års volym finns i både pdf och i xml format. Vi har öppen tillgång på artiklarna och för de nya artiklarna gäller Creative Common CC-BY 4.0 licensiering. Vi har så att säga gjort en total digital uppgradering, och det sista vi gjorde som redaktörer var att ansöka om att komma med i DOAJ (Directory of Open Access Journals) registret. I februari fick vi bekräftelse på att vi följer deras krav och kommit med i deras register.

Detta kommer förhoppningsvis leda till att *CSA* kan komma med i flera viktiga internationella sökdatabaser, men det lämnar vi med varm hand över till det nya redaktionsteamet. Med upptagande i DOAJ-registret slutförde vi allt vi hoppats genomföra gällande den digitala förändringen. Den tog längre tid och krävde mycket mer arbete än vad vi trott möjligt när vi gick in i processen. Arbetet med att flytta alla gamla volymer till den nya plattformen och se till att all information som krävs för att uppfylla de digitala kraven fanns med var betydligt mer tidskrävande än vi trott. Arbetet vi lade ner bara på att flytta över alla artiklar motsvarar troligen två månaders heltidsarbete. Nu gäller det för framtida redaktörer att följa med i de digitala kraven för vetenskapliga tidskrifter så det inte behövs

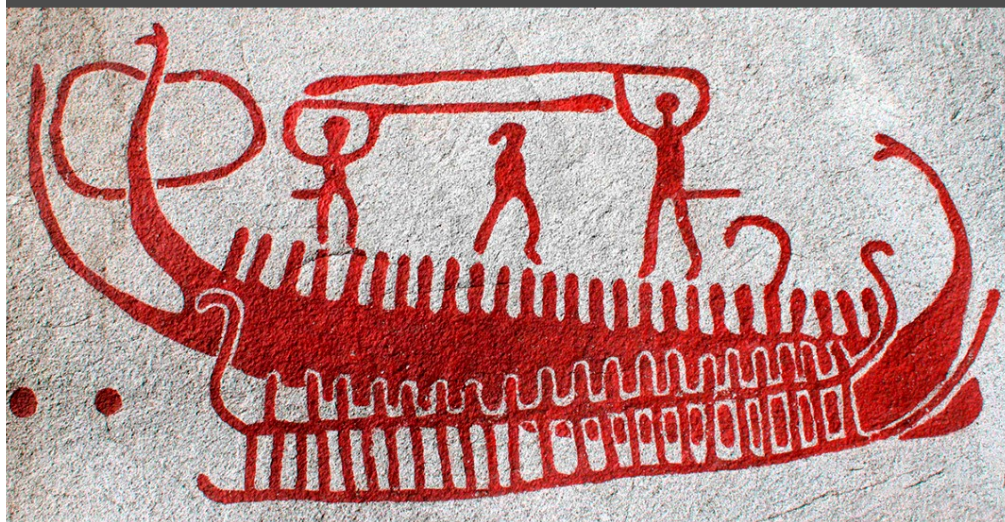
göras ett så stort arbete igen.

Vi har även arbetat med att snabba på och förenkla kommunikationen med manusförfattare och granskare. Med en snabb och tydlig respons hoppas vi att *CSA* blir en ännu mer attraktiv tidskrift för fältarkeologer, arkeologer som arbetar på museum och forskare att publicera sina rön i.

Tiden vi har varit redaktörer har också sett stora förändringar i världen, först Corona som i ett tidigt stadium ledde till att vi fick in flera artiklar när andra krav försvann och forskare fick mer tid att slutföra artiklar. Dock ledde stängningar av museum, bristen på tillgång till magasin och laboratorier till att det mot slutet kom in färre artiklar då många studier hade tvingats läggas på is i väntan på provsvar eller att återigen få komma in i museimagasinen. När vi alla återhämtat oss från den chocken så kom kriget till Europa och vi alla igen fick möta en ny vardag.

Vi bör också nämna att vi varierat *CSA*:s format de senaste åren. Volymerna har antingen haft en diskussionsartikel följt av ett antal texter som kommenterar på artikeln, följt av forskningsartiklar eller så har de börjat med en temasektion följt av forskningsartiklar utanför temat. Vi försökte hålla dessa teman breda och varierade i ett försök att spegla vad som händer i svenska arkeologi, samtidigt som vi hoppades att de skulle vara relevanta för våra läsare. I vår första volym hade vi en diskussionsartikel på temat miljöhumaniora, i den andra volymen ett tema om arkeologi och genetik och den tredje var ett temanummer om relationer mellan människor och djur. I den fjärde volymen följde diskussionsartikeln upp temat med människor- och djurrelationer, men ur ett kritiskt posthumanistiskt feministiskt perspektiv.

I den senaste volymen, den för år 2022, fokuserar diskussionsartikeln på de nya Vikingautställningarna som går att se på Statens Historiska Museum och Nationalmuseet i Köpenhamn. I den gör Søren Sindbæk en kritisk granskning av de nya utställningarna utifrån en forskares perspektiv. Sindbæks text kommentere-

Current Swedish Archaeology (CSA) is a peer-reviewed journal focusing primarily on the interpretation of the archaeological record and on archaeology as social practice. The aim of the journal is to make findings and discussions in Swedish and wider Nordic archaeology accessible to non-Scandinavian speaking readers in and outside of the region and to promote contact and debate between Swedish archaeology and the larger international field. Learn more >>

MAKE A SUBMISSION

En av de förändringar som genomförts rörande CSA under de förra redaktörernas regi var en omfattande uppdatering på den digitala fronten. Idag är tidskriften en del av KB:s digitala plattform PubliCera och säkrad för långtidsförvaring. Ovan syns CSA:s nya hemsida hos KB.

ras av Håkon Glørstad, Caroline Owman, Fredrik Svanberg, Matthias Toplak, Chris Tuckley och Howard Williams som alla diskuterar möjligheter och begränsningar med arkeologiska utställningar.

Volymen innehåller även två forskningsartiklar, den ena av Marianne Hem Eriksen som diskuterar kroppslighet utifrån ett föremål från bronsåldern och ett från vikingatiden i artikeln "Body-Worldings of Later Scandinavian Prehistory: Making Oddkin with Two Body-Objects". Den andra artikeln "Revisiting the 'Valkyries': Armed Females in Viking Age Figurative Metalwork", skriven av Leszek Gardela, Peter Pentz och Neil Price, har vikingatida valkyrior i centrum. Man kan med andra ord säga att vikingatiden tar upp en stor del av 2022 års volym. Ett helt annat tema diskuteras dock i Daniel Löwenborgs recension av Fredrik Gunnarssons avhandling *Det digitala uppdraget: Om uppdragsarkeologins möjligheter att skapa relevant kunskap i ett digitalt samhälle*.

Två nya redaktörer – Elisabeth Niklasson och Ing-Marie Back Danielsson – har valts av Samfundets styrelse och de presenterade sig i förra volymen av Gjallarhornet (Nr 2022:4). Vi är glada över att lämna över till det nya teamet. Tidskriften vi lämnar har nu en modern och stabil digital grund samt återigen finansiering från Vetenskapsrådet: allt för att de nya redaktörerna ska kunna lyfta *CSA* ytterligare en nivå. Innan vi tackar för oss vill vi tacka redaktionsrådet, alla som granskat artiklar åt oss och alla som skickat in manus till *CSA*. Vi uppskattar allt ert arbete, era konstruktiva kommentarer och arbetet ni lagt ned på att förbättra manuskripten.

Som avslutning önskar vi de nya redaktörerna lycka till med arbetet, samtidigt som vi ser fram emot att ha mer fritid och ser med nyfikenhet fram emot de kommande volymerna av *CSA*.

LUNDS
UNIVERSITET

Hallen på höjden

- *Dynastiernas residens och domän i Uppåkra undersöks 2022-2026*

Av Torbjörn Ahlström, Håkan Aspeborg & Mats Roslund, Lunds univ.

Några kilometer söder om Lund låg det långlivade hövdingagodset Uppåkra under järnåldern. Från ca 100 f.Kr. till 1000-talet e.Kr. utgjorde det en mäktig syn för ankommande från när och fjärran.

Under åren 2022 till 2026 kommer Institutionen för arkeologi och antikens historia att ta sig an en liten del av ytan. I blickfånget för vår forskningsinsats med namnet ”Hallen på Höjden – dynastiernas residens och domän” står den mest iögonfallande byggnaden, den imponerande hallen som utgjort huvudsäte för uppåkragodset. Här höll man hov och bjöd in till samråd. Till sammans med det intilliggande unika kulthuset utgjorde hallen ett fysiskt och mentalt centrum för det omfattande jordagodset, med kontroll över resurser och världsbild långt över det angränsande landskapet. Centrala platser som Uppåkra utgjorde kärnan för utvecklingen mot territoriell överhöghet. Det vi studerar i Uppåkra är ett avgörande ögonblick i Skandinaviens historia då de första stegen togs från mindre hövdingadömen mot riket och stater speglade i ett lokalt samfund.

Uppåkra är en av flera centralplatser som etablerades från ca 200 till 600 e.Kr. Inom gränserna för det gamla danska riket finns flera. Erritsø i Jylland, Gudme på Fyn, Tissø och Lejre på Själland, Sorte Muld på Bornholm, Järrestad och området vid Ravlunda-Haväng i Skåne, Västra Vång i Blekinge och inte minst Uppåkra bar upp gemenskapen i järnålderns samfund. Dessa platser har olika utsträckningar i tid, men fyllde likartade funktioner. De var residens med

kulturfunktion i rika jordbrukslandskap. Ekonomin baserades på vad jordarna gav och omfattande interregionala kontakter. Framför allt var dessa platser centrala för både den kollektiva rättsskipningen och kontrollerad våldsutövning av hövding och hird. Centralplatserna lade grunden för territoriell maktutövning och en kollektiv bygdegemenskap, den process som kom att utgöra viktiga steg mot ett rike.

Uppåkra särskiljer sig från andra centralplatser genom att det är Skandinaviens enda bosättning med stratigrafiskt analyserbara lämningar från *hela* järnåldern. Vi kan därför på ett ojämförligt sätt nå processerna i samhällsbygget under 1000 år. Hallen är en noga utvald ”tårtbit” på 800 kubikmeter kulturjord där arkivet med järnålderns historia gömmer sig, som vi nu vill undersöka. Detta gör vi med både traditionell arkeologisk stratigrafi och föremålsanalys, samt de senaste metoderna hämtade från naturvetenskapen. Med naturvetenskapliga analyser gör vi detta förflutna synligt. Kulturlagren själva bär mycket information, därför gör vi särskilt tydlig prioritering av frågor om ekologisk och social flexibilitet.

Undersökningen utgår från de resultat som professorerna Lars Larsson och Birgitta Hårdh samt deras medarbetare presenterade mellan 1997 och 2012. Särskilt det tidiga 2000-talets välkända upptäckt av den ceremoniella byggnaden/kulthuset kan kontrasteras mot hallen (eg. hallarna) i vår undersökning. Relationen dem emellan är synnerligen intressant för diskussionen om sakrala och profana zoner inom residen-

set. Dikotomin får ses som hypotetisk. Vi är öppna för att den dåtida världsbilden innehöll andra perspektiv. Redan idag är det uppenbart att visst hantverk förekommit inom residensområdet och att grödor har förvarats i hallbyggnaden. Särskilt viktigt är att undersöka om ritualer utförts i hallen, med guldgubbar som tydligaste exponent. Det är givet att övergripande frågor om mentala förändringar och religiösa föreställningar står fram som viktiga för projektet.

Två övergripande batterier med arkeologiskt påvisbara frågor kopplade till de mer mentala och immateriella ligger i blickfånget:

För det första vill vi studera hur människorna nyttjat utrymmet i hallen och vilka handlingar de utfört där genom tiden. För att finna svar på detta dokumenterar vi den lokala mikronivån, som rumsindelning, hushållets aktiviteter och lämningar efter vardagsgöromål och ritualer. Studier av rörelsemönster som vi fångar upp i deponeringar på ytan mellan hallen och kulthuset ger oss en unik möjlighet att knyta samman aktiviteter invid de två viktigaste byggnaderna på godset. I Uppåkra ges en enastående möjlighet att studera dem tillsammans och de förändringar de genomgick.

För det andra frågar vi oss hur Uppåkras jordbruksekonomi förändrats över tid. I hallen har omgivningarnas odling, djurhållning och spår efter klimatförändringar inkapslats i en tidssekvens som öppnar upp för forskning på processer. Ur de gröna rikedomarna växte möjligheterna för att fördela resurser och hålla gillen. Eliten arrangerade säsongsmässig kult och byggde kontaktnät. Överskottet gav också möjligheten att hålla en välnärd hird, det krigarfölje som omgav de mäktiga. Framgångarna kom inte gratis. Varje odlingsår ställde krav på planering av sådd och skörd, vinterfoder till djuren, kunskap om avel och förädling av grödor. Uppåkra har visat sig hysa ovanliga trädgårdsväxter med start under romersk järnålder som antyder att en särskild kunskap traderats där. Djuren har varit både boplatsens egna och ditförda genom socialt

tryck eller på frivillig basis. För att överleva och skapa en rikedom av mat behövdes en stark kontroll över hushållets resurser. Detta var husfruar- nas viktigaste uppgift, samtidigt som de hade roller i kulten och det politiska spelet.

Sammanfattningsvis kommer Hallen på Höjden att ge omistlig kunskap om framväxten av den ekonomi och kultur som gav Uppåkra en roll som skilde sig från andra bosättningar under järnåldern i Sydsandinavien (ca 100 f.Kr till 1000 e.Kr.). Vår teoretiska och metodiska inriktning fokuserar på ekologisk och social resiliens, dvs ett samhälles förmåga att anpassa sig till ändrade livsbetingelser. De dynastier som härskade lyckades bekräfta platsens position med ritualer och möten som sträckte sig långt över Skåne och sannolikt även dagens Danmark. Ett grundläggande perspektiv för projektet är ”den föränderliga konstanten”, eftersom godsets långvarighet är unik. Permanensen kan ha varit både en chimär och reell. Även om makthavarna strävade efter att understryka kontinuitet som argument för sin rätt att besitta platsen skedde politiska, sociala och kulturella förskjutningar. Samtidigt var ramverket, det fysiska rummet, något som existerade oavsett vem som satt i hallen. De tjocka kulturlagren vid hallen och kulthuset skiljer sig från andra ytor inom bosättningen. Där vi genomfört seminarieundersökningar väster om Gamla Trelleborgsvägen från 2013 och framåt framkommer lämningar med större mobilitet för bebyggelsen genom tid.

Organisationen består av två projektledare med övergripande ansvar och en projektledare i fält, fem arkeologer varav en med ansvar för stratigrafien, en osteolog, en paleobotaniker, och en digital arkeolog. Särskild vikt läggs på de naturvetenskapliga metoderna. Med dessa gör vi detta förflutna synligt. Kulturlagren själva bär mycket information, därför gör vi särskilt tydlig prioritering av frågor om ekologisk och social flexibilitet. Det gör vi i samarbete med flera resurser inom Lunds universitet, som MAX IV, ESS och laboratorier där spallation med elektro-

Fig. 1. Prästbostället i Uppåkra med etableringen av tält och bodar. Foto: Mats Roslund

Fig. 2. Tältresning exteriört. Till höger svinstallet som var utgångspunkt för Bror Magnus Vifots undersökning 1934. Foto: Annika Knarrström.

ner, röntgen och synkrotronljus avslöjar material och beståndsdelar ner till elektronnivå. Analys av ben, växtrester, pollen och mikroskopiska föremålsrester avslöjar mönster för djuravel, växtodling och rumsindelning i hallen. Vi avser att använda de aktuellaste metoderna för miljö-DNA. Genom mikromorfologisk analys söker vi

efter zoner av olika nyttjande i husen och kunskap om lagerbildning. Det vi finner dokumenteras med nyskapande digital teknik, som ger oss möjlighet att återge lämningarna i 3D för rapporter och utställningar.

Under hösten 2022 har projektet dragit igång med etablering och schaktning på den yta som

berörs. Den 5 september var kungaparet på besök på Historiska museet vid Lunds universitet och i Uppåkra. Därefter har logistiken långsamt lösts, med infrastruktur som el, vatten/avlopp, sållstation mm (fig. 1 och 2). En fyraårig etablering kräver eftertanke och mängder med formella tillstånd, vilket har tagit tid.

Schaktningen från grästorv ner till de tidigare berörda kulturlagren pågick i oktober månad. Det är ca 31 mindre och större schakt som grävts inom ytan vid tidigare undersökningar som har identifierats. Glädjande var upptäckten att det finns orörda ytor under ploggången i södra och östra kanten av schaktet. En del föremål framkom vid metalldetekteringen. En silverdenar präglad under kejsar Caracalla år 203 (fig. 3), en islamisk dirhem med okänd myntherre, en korsformad fibula (fig. 4) och en armborstfibula, två spjutspetsar och många andra föremål. Uppåkra ger något till alla.

Projektet kommer att fortgå fram till och med 2026. Hela tiden samarbetar vi med Historiska museet vid Lunds universitet som bygger en ny basutställning med namnet "Uppåkras skattkammare", samt Uppåkrastiftelsen som håller i de pedagogiska guidningarna vid undersökningen.

För er som vill följa oss kan hitta mer information på Hallenportalen: www.uppakra.lu.se. Där kommer all information om projektets framskridande att presenteras.

Fig. 3. Romersk denar präglad under kejsar Caracalla år 203 e. Kr. Bestämd av Lennart Lind. Foto: Maria Malherbes Jensen, Historiska museet vid Lunds universitet.

Fig. 4. Korsformad fibula från schaktning. Foto: Maria Malherbes Jensen, Historiska museet vid Lunds universitet.

Arkeologi i Stockholms län

Ett seminarierferat av Nils Ringstedt, Bromma hembygdsförening

Det var fyra år sedan Länsstyrelsen i Stockholm arrangerade det intressanta arkeologise-minarium som dessförinnan ägt rum varje år under tio år. Pandemin nödvändiggjorde ett långt uppehåll. Här följer ett kort referat av seminariet den 23 mars 2023 som ägde rum på Piperska Muren i Stockholm.

Innehållsmässigt var seminariet oerhört intressant och späckat med korta föredrag om olika arkeologiska händelser i regionen det senaste året. Efter inledande ord och presentation av kulturmiljö på länsstyrelsen av länsöverdirektör **Åsa Ryding** informerades vi om utgrävningar av begravningsplats vid Storkyrkan i Stockholm under medeltid av **Agneta Flood**. På ett ställe påträffades 240 gravar och på ett annat 117. Gravarna torde vara från 1300-talet. Ett mynt från Birger Magnussons tid (1280–1318) kom fram vid undersökningen.

Sven-Gunnar Broström visade bilder på nyfunna hållristningar, skepp, i Nytorps gårde. De upptäcktes för ett halvt år sedan. I området har påträffats två depåer med yxor från bronsåldern. **Anna Lagerstedt och Anna Hed Jakobsson** informerade om en vetenskaplig rapport som var klar och som handlar om yngre bronsålder i Molnby. Stora stensättningar, kokgropar, mm kom fram vid undersökningen. De stora stensättningarna föreslogs kunna representera solen!

Intill klostermuren vid Riddarholmskyrkan i Stockholm har nyupptäckts gravar och klostermurar berättade **John Wändesjö**. Det rör sig om 50 gravar i sex lager/skift. De är från 1560–1570-talen. **Johan Rönby** talade mycket spännande om fyndet av ett av Gustav Vasas skepp – ”Kraveln”. Det påträffades vid en klippa – tidigare ett grund – i Nämndöfjärden. Vraket ligger på 35 meters djup ned mot 50 meter. Skeppet förliste 1525. Det var ett av de skepp som Gus-

tav Vasa köpte från Lübeck 1522 – en mindre så kallad kravell. Vi fick också information om de jättestora skepp som byggdes i det fattiga Sverige åren 1530-1588, t ex Mars, byggt 1564.

John Hamilton och Magnus Lindberg berättade ingående om utgrävningen av en boplats med gravar från yngre järnålder i Viggbyholm. Det rör sig om tolv gravar och en boplats byggd 550–1300. Under 900-talet tillkom kokgropar på platsen. Vid utgrävningen påträffades många amuletringar jämte en depå med hals- och armringar av silver. Även mynt fanns i skatten och de dateras till 904–997. Skatten bör ha lagts ned i marken under 1000-talet. Vidare fann man pilspetsar, hästskobroddar, fragment av vridkvarnar mm.

Vi fick höra om nya rön som kommit fram vid undersökning av Biskopstuna, ärkebiskopsborgen i Österåker. De presenterades av **Ann Marie Hållans och Lena Beronius-Jörpeland**. Borgen är från åren kring 1300. Ruinen upptäcktes i början av 1920-talet. Borggården är på ca 600 m². Vid den nu företagna undersökningen av borggården påträffades många fynd bl a nycklar och armborstpilar. Fynden dateras till mellan år 1350 och 1550. Många djurben bland fynden speglar tidens konsumtion och djurhållning. Ben från 80 nötkreatur konstaterades. Spår av husgavlar finns, liksom en mur av gråsten.

Sven Isaksson berättade om Arkeologiska forskningslaboratoriets undersökning vid Birka i Mälaren. Hamnlägen presenterades och utgrävningen av ett möjligt ”naust”, dvs. ett slags båthus, i den norra delen. Fynd av nitar gjordes liksom mycket skiffer, vidare ben och ett bryne. Grävningen var komplex och svår att förstå enligt Isaksson. Vid dåtida strandlinjen kan spåras nio stenkonstruktioner.

Jan Apel redovisade vad som kommit fram hittills vid utgrävning av en stor stenåldersboplats i Jordbro. Här har Stockholms universitet haft grävningar med studenter sedan år 2017. Här har grävts stensättningar och även en stenpackning från yngre bronsålder. Grönstensyxor och keramikskärvor hör till fynden liksom kvartsavslag och bennålar i horn. Det rör sig om tiden 4000–3700 f Kr.

Daniel Sahlén berättade om runinskrifter på Södertörn i 3D – ett projekt för att öka tillgängligheten till runinskrifter. Att komma åt ”runstenarnas landskap” är nu möjligt via t ex mobiltelefon. **Anne Marie Hållans och Karin Lindeblad** talade om ”den odlade staden”, kvarteret Rosendal på Södermalm. Utgrävningar har koncentrat sig på att finna lämningar från 1600-talets trädgårdar. Välbevarade lämningar finns kvar. Trädgårdsarkeologi i området gav enastående resultat. Odlingslotter med odlingsbäddar spårades och arkeobotaniskt material togs tillvara i den fyndrika odlingsjorden. Det fanns runt 100 malmgårdar under 1700-talet. Här kunde odling för egenförsörjning äga rum. Dock är detta ett ganska utforskat område. Endast mindre undersökningar har skett.

Jan Kockum lämnade information om Melchior Jung och hans glasbruk på norra Södermalm. Jung levde 1615–1678. Stora Glasbruksgatan är ett minne av glasverksamheten. Grävningen har medfört fynd av tjocka lager med kalksten, deglar för buteljglas och bordsglas. Här påträffades rester av veckat glas, schattullglas, remmare, dricksglas, karaffer i olika färger och också planglas.

Britta Kihlstedt berättade om en stor undersökning omfattande 8500 m² i Norvik som ligger ett par kilometer norr om Nynäshamn. Här har påträffats gropkeramik på stenåldersboplat-

sen förutom närmare ett ton rester av grönsten, vidare lite flinta, sandsten och skiffer. Platsen dateras till 2850 – 2450 f Kr. Intressant är att huvuddelen av yxorna inte har tillverkats på platsen utan förts dit! På platsen finns även många skålgropar som dateras till bronsåldern.

Det avslutande inlägget hölls av **Jim Hansson** som med hjälp av tre sjöpoliser informerade om hur vrak skyddades från plundring. Tydligt finns stora risker med kända platser för vrak. Det har hänt att värdefulla föremål har förts bort. Sex vrak i Stockholms skärgård har fått besök av plundrare. Kopparplåtmynt har stulits liksom tre kanoner. Sjöpolisen genomsöker brottsplatserna för att finna spår som senare kan användas för att få tag på plundrare/souvenirjägare. Kustbevakningen är också inkopplad på denna skyddsverksamhet.

Som vanligt var det ett välbesökt seminarium och trevligt att träffa många bekanta!

Seminarier Forntid längs ostkusten, 18-19 mars 2023

Ett seminarierferat av Jhonny Therus, Kalmar läns museum

Efter två års uppehåll för pandemi 2021-2022 var det igen dags för arkeologiseminarieret "Forntid längs ostkusten" den 18-19 mars i år.

Seminarieret som ofta kallas Blankaholmsseminariet på grund av att det hålls i småländska Blankaholm består av två dagar med presentationer kring ämnen med forntid längs ostkusten som övergripande tema. Seminarieret ordnas av Michael Dahlin Arkeologi & kulturlandskap i samarbete med Västerviks museum och har hållits årligen sedan 2008. Presentationerna har hittills publicerats i fem seminarierpublikationer. Det kan också tilläggas att seminarieret är ett av de mer gemytliga i Sverige och får extra krydda av att det vanligen hålls på Blankaholms gästgiveri, vars ägare är en smula excentrisk.

Som vanligt hölls seminarieret från lunchtid på lördagen till lunchtid på söndagen och innehöll tolv olika presentationer. De var i kronologisk ordning:

Michael Dahlin, från Arkeologi & kulturlandskap, som presenterade "Smedjemåla – En medeltida ödegård och en järnframställningsplats". En spännande projektpresentation i vilken han lyfte fram den försvunna enheten Smedjemåla för att visa hur en kombination av flera olika infallsvinklar, som bl.a. att använda arkeologiska lämningar, ortnamn, kulturgeografi osv, kan föra forskningen kring nordöstra Smålands järnframställning framåt.

Veronica Palm från Västerviks museum presenterade "Arkeologi i det medeltida Västervik" i vilken hon gav en överblick över det medeltida Västerviks utveckling från historiska och arkeologiska källor. Dessa kunde hon nu nansera genom att presentera resultaten från en lång ledningsgrävning vilken i praktiken blev ett långt sökschakt genom hela stadskärnan. Gräv-

ningen genomfördes under delvis vintriga förhållanden, men resultaten, bl.a. de välbevarade kavelbroarna under vägarna, var spektakulära.

Michel Guinard från SAU gav oss i "Mikrospån! Eller vad är det?" en inblick i ett närmast okänt torparhantverk - bössflinttillverkning. Han förmedlade också underhållande stenåldersarkeologens förbryllning inför ett material som inte passar in i etablerad kunskap, men hur envetet mätande och vägande tydligt kan bidra till att identifiera kända såväl som okända tekniker och kronologiska skeenden.

Mattias Petterson berättar om mesolitiska säljagare på Södertörn. Foto: Veronica Palm.

Mattias Petterson från Arkeologhuset berättade i "Fyndgaranti vid Gladö. Mesolitisk grävning på klassisk mark 2022" om undersökningar av lokaler på Södertörn som använts av de första säljagande pionjärerna när landskapet var en isolerad arkipelag ca 8000 f.Kr. och placerade dem i ett större perspektiv.

Emma Rydnér, Världsarvssamordnare på Mörbylånga kommun, bjöd i "Världsarv på Öland och i världen" en i sammanhanget lite ovanlig men intressant presentation. Hon presenterade historien bakom idén med världsarv

Eva Hjærtner-Holdar presenterade en spännande översikt över blästbrukslämningarnas typologi i tid och rum. Foto: Veronica Palm.

Michel Guinard gav en underhållande presentation om stenåldersarkeologers huvudbry kring en ovanlig typ av mikrospån och kunde samtidigt presentera en närmast okänd typ av torparhantverk dvs. bössfintor. Foto: Veronica Palm.

och processen kring hur Södra Ölands kulturlandskap blev ett världsarv och vad det innebär. En viktig poäng var arbetet med att få folk att förstå att Ölands alvar är ett kulturlandskap och hur viktigt samspelet mellan människor, djur och natur är för att skapa och bibehålla landskapet.

Sist på lördagen var **Ann-Charlott Feldt från Östergötlands museum** med *”Arkeologi i Östergötland 2010-2023”* i vilken hon presenterade tidskriften med samma namn. Tidskriften är idag en väletablerad och uppskattad publikation som populärt sprider de senaste resultaten från arkeologiska undersökningar i Östergötland.

Först ut på söndag förmiddag var **Karl-Oskar Erlandsson från länsstyrelsen i Blekinge** som i *”Kåreholm, kunskapsläget kring borgen”*, välunderbyggt med studier av skriftliga källor och lidar-bilder kunde redogöra för borgens historia, spåra en bortglömd utgrävning med Ragnhild Boström och tydligt etablera att det rör sig om en borg byggd senast på 1300-talet.

Andreas Forsgren från Stiftelsen kulturmiljövård berättade i *”Runor skall du finna – exemplet Sö 294 i Hallsveden på Södertörn”* om Sveriges försvunna runstenar, de stenar som återfunnits på senare år. Han presenterade också råd för hur man systematiskt kan gå till väga för att söka efter de försvunna stenarna, bl.a. med exempel från hur Roger Wikell återfunnit flera försvunna runstenar, t.ex. Tormestahällen Sö 23B på Mörkö.

Därefter berättade undertecknad, **Jhonny Therus från Museiarkeologi sydost, vid Kalmar läns museum**, om ett järnåldersmysterium, nämligen *”Köpingsviks försvunna handelsplats”*. Presentationen berörde kort forskningshistorien kring den vikingatida-tidigmedeltida handelsplatsen under Köpingsvik på Öland och de kända lämningarna i området, t.ex. Klintagraven. 2020 undersöktes delar av en tomt i Köpingsvik och resultaten, bl.a. flera vikingatida hus, presenterades också här.

Nästa presentation *”Medeltida kolonisation av Södermöres mellanbygd”* hölls av **Alf Ericsson på Arkeologerna** som beskrev framväxten av det historiska landskapet i bygden med bl.a. exempel från Döderhult. Det innefattade flera intressanta expansionstrender och frågor kring varför jordbruksbygden tycks exploateras relativt sent.

Eva Hjærtner-Holdar, tidigare vid GAL, kunde i *”Blästbruk – finns det ett samband mellan tid, rum och typ”* presentera en stor sammanställning av blästbrukslämningar i vilken bl.a. definitioner, ugnstyper, slagg och dateringar jämfördes. Intressant nog kunde hon övertygande visa att det inte finns ett samband mellan ungskonstruktion och tid.

Nina Balknäs från Arkeologgruppen AB presenterade i *”Vikingatida arbetarkvarter i Ekeby”* resultaten av en undersökning av vad som troligen varit en huvudgård under sen järnålder, vilket inkluderade fynd av humle och korn i ett skärvstensflak. Hon berörde också det klassiska problemet med att finna mycket anläggningar men få statusindikerande föremål på en sådan lokal.

Sist ut på söndagen var **Ola Kyhlberg, tidigare vid Uppsala universitet**, som berättade om *”Herremötet i Gloholmarna sommaren 1349 och dess bakgrund”*. Berättelsen kring vad som idag kallas Källarholmarna i Mönsterås omfattade flera puzzelbitar som lagts över lång tid, som pålfynd från muddring, och undersökningar på 1990-talet, och vilka alla pekade mot uppteckningar i Östgötalagen om ett större herremöte som bör ha skett på holmarna 1349.

Arrangörerna Michael Dahlin och Veronica Palm har gjort ett bra jobb med att dra igång seminariet igen. Evenemanget visar att det inte behöver vara omständligt att ordna evenemang där arkeologiska resultat sprids till bransch och allmänhet. Det hamnar också på den viktiga mellannivån mellan rent lokala och större nationella tillställningar som börjar bli ovanliga.

Nya böcker

En bokanmälan av Nils Ringstedt

Början på allt. En ny historia om mänskligheten

David Graeber och David Wengrow¹

Bokförlaget Volante 2022.

I denna bok har de två författarna ambitionen att vända upp och ned på allt vi hittills ansett/trott oss veta om mänskligheten. Det är en mycket annorlunda bok och bygger på omfattande antropologisk och arkeologisk forskning. Boken är på 773 sidor varav författarnas akademiska resonemang utgör 643 sidor, de många gånger fyltiga noterna 68 sidor och litteraturförteckningen 51 sidor. Till det kommer ett register på 6 sidor.

Jag skall försöka anmäla denna mäktiga bok men det är svårt på grund av bokens detaljrika innehåll och omfattande antropologiska exempel.

De två författarna strävar i boken att helt förändra bilden av mänsklighetens historia och ifrågasätter det som nu anses vedertaget om forntida jägare/samlare, band- och stamsamhällen och det tidiga jordbruket. Deras resonemang utgår i huvudsak från antropologisk forskning. Med utgångspunkt i vad som är känt om hur olika ursprungsbefolkningar i olika delar av världen lever/har levt menar författarna att det var lika komplicerade förhållanden under tidig förhistorisk tid och inte så enkelt som antas vad gäller tidiga jägare/samlare tillvaro.

De beskriver t ex ingående de enorma anläggningarna vid Poverty Point i Louisiana. De uppfördes av urbefolkningen omkring 1600 f Kr. ”Anläggningarnas storlek tyder på att tusentals människor har samlats på platsen vid vissa tider på året, många fler än i någon annan historiskt känd jägare-samlarpopulation”. Och vidare ”de som byggde dessa anläggningar inte var enkla,

vanliga jägare-samlare”. Med andra exempel söker författarna lägga fram bevis för sin tes att allt var annorlunda än vad som nu antas.

På samma sätt går författarna igenom tankarna om hur städer, stater, byråkratier och samhällen har växt fram. De skriver att aktuell arkeologisk forskning bland annat visar att förvånansvärt få städer ”företar tecken på att ha haft ett auktoritärt styre”. Bosättningar för tiotusentals människor syns i historien redan för cirka 6000 år före nutid på nästan alla kontinenter. Ny forskning visar dock att det är svårt att passa in de nya kunskaperna i de ”gammaldags evolutionära sekvenserna”. Tidiga städer verkar ha varit mycket mer ekologiskt diversifierade än man tidigare ansåg. I de första städerna var småskalig trädgårdsodling och djurhållning ofta minst lika viktiga enligt författarna.

I boken ges en intressant exposé över en värld av städer och reflektioner om varför de uppstod. Till exempel nämns staden Teotihuacán i Mexicodalen. Den grundades under 200 - 300-talen och drog till sig inbyggare från Yucatán och

Mexicanska bukten. Det blev en stor stad som hade som mest 100 000 invånare. Här finns kvar de stora Mån- och Solpyramiderna och Den befjädrade ormens tempel. (För 30 år sedan hade jag i samband med en tjänsteresa tillfälle att besöka bland annat Teotihuacán och gå upp på den mäktiga Solpyramiden. Att staden var ytterst stor kunde jag förstå när jag gick långt utanför de platser där rester syntes. I den ökenartade sanden med lite buskar i utkanterna av Teotihuacán låg det krukskärvor på marken överallt!) Andra städer som nämns är Harappa invid Indus. Det som enligt författarna gör dessa städer märkliga, ur vår tids perspektiv, är det som fattas. Det gäller teknik som avancerad metallurgi, intensivt jordbruk, administration och dokumentation och ”i vissa fall någonting så enkelt som hjul”.

Naturligtvis tar författarna upp det tidiga samhället Catal Höyük, fynd av tidigare okända boplatser/nätverk av centra vid Gula flodens nedre lopp i Kina med bosättningar som omfattade minst 300 hektar redan omkring 2500 f Kr – över tusen år innan de kejserliga dynastierna utvecklades, de märkliga jordkullarna i den så kallade Mississippi - civilisationen längs floden Mississippi med den stora staden Cahokia (cirka 1050 – 1350) i nuvarande East St. Louis.

Cahokia var en stad med som mest 15 000 invånare. Varför övergavs den? ”I flera hundra år efter stadens försvinnande var platsen där den hade legat, och hundratals kilometer i floddalarna runt omkring den, fullkomligt öde”. Som författarna skriver – kanske arkeologi en gång kan ge svar på frågan varför staden försvann. Hela Mississippi – civilisationen hade försvunnit när européerna anlände.

Författarna diskuterar även ingående frågan om ”statens ursprung”. Det är som de skriver en fråga ”nästan lika omstridd som sökandet efter ’den sociala ojämlikhetens ursprung’- och på många sätt lika fåfäng”. Begreppet stat började inte användas förrän i slutet av 1500-talet. Det var en fransk jurist, Jean Bodin, som myntade begreppet. Författarna för ett ingående resonemang kring vad som är stat och för den delen också begreppet civilisation. De nämner olika

förhistoriska städer och säger till exempel att det tidiga Uruk i Mesopotamien inte kan sägas vara en ”stat” i någon meningsfull bemärkelse. Mycket ingående beskrivs även inka-riket och den administration som höll ihop det 400 mil långa riket.

Som läsaren förstår finns det oerhört mycket mer information i boken som verkligen rekommenderas. Antropologiska resonemang dominerar i boken men det finns mycket arkeologi också att ta del av. Det finns ett avslutande kapitel ”Slutsats. Början till allt” som kunde ha strukturerats bättre och i punktform formulerat författarnas slutsatser. Tyvärr saknas sådana tydliga klargöranden!

¹ David Graeber var professor i antropologi vid London School of Economics och ansågs som en av 00-talets stora tänkare. Han avled hösten 2020. David Wengrow är professor i arkeologi vid University College London och gästprofessor vid New York University. Han har skrivit böcker om den mänskliga civilisationen och bedriver arkeologiska utgrävningar i Västafrika och Mellanöstern.

Grupp av skulpturer från Angkor-tiden som nyligen returnerats till Kambodja och visas på nationalmuseet i Phnom Penh, i väntan på en ny musebyggnad. Foto: Magnus Fiskesjö, januari 2023

Renässans för arkeologi och historisk forskning i Kambodja

Av Magnus Fiskesjö, Cornell university

Kambodja har de senaste åren upplevt en renässans för arkeologi och historisk forskning. Man har bl.a. lyckats kräva tillbaka en serie spektakulära föremål från Angkor-tiden som stulits och smugglats utomlands under den svåra tiden under och direkt efter Pol Pot-regimen.

Nu har t.o.m. obstinata institutioner som Metropolitan Museum of Art i New York tvingats återlämna stora statyer i sandsten (se t.ex. *The Guardian*, 20 mars 2023, <https://www.theguardian.com/culture/2023/mar/20/new-york-metropolitan-museum-collection-artifacts-theft>).

Det handlar också om en arkeologisk renässans. Kambodja har fått en ny generation egna arkeologer, som kunnigt undersöker nya områden och nya frågeställningar. Det sker ofta i samarbete med franska, amerikanska och inte minst australiska arkeologer som lagt fram nya teorier om Angkor-imperiets nedgång och fall, och sambanden med svåra torkperioder under 1400-talet - ett kapitel som har direkt koppling till dagens stora frågor om planetens klimat.

Nya insikter om de många utestående frågorna om den indiskt-influerade Angkor-tiden produceras också av konstvetare och kulturarvsforskare, som t.ex. Ashley Thompson (inkl. hennes djupt kreativa bok *Engendering the Buddhist*

Kingdom, London 2016). Hon bygger dessutom på de nya framstegen inom epigrafik, studiet av de många inskriptioner på Sanskrit och på gammal-Khmer som först återupptäcktes under den franska kolonialtiden.

En stor del av de kambodjanska arkeologernas arbete handlar också om att restaurera raserade byggnader från Angkor-imperiets tid. Man lägger jättelika pussel med hela berg av rasade stenblock, och säkrar Angkors gamla städer, inte minst för att kunna ta emot den ständigt stigande strömmen av turister. Kulturarvet har kanske större betydelse i dagens Kambodja än i något annat land på jorden, vilket man får en fingervisning om i det faktum att den moderna nationens flagga domineras av Angkor Wat, ett av de stora templen i den gamla kejsarstaden, och i sig ett av världens underverk - och i sig fullt av obesvarade frågor, även idag.

Man har också tagit upp studiet av Kambodjas förhistoria och Angkor-imperiets ursprung, periferier och sociala sammanhang. Den 3 maj 2023 hålls ett webinar på Center for Khmer Studies i Siem Reap, staden bredvid det gamla Angkor, med Alison Carter, en arkeolog som utforskat en by i Battambang-provinsen där en av Angkor-kungarna år 1018 byggde ett nytt tempel. Titeln är: "Life in Angkor's Provinces: What can we learn from archaeology?" och föredraget är öppet för alla (information: <https://khmerstudies.org/all-cks-news/>).

Center for Khmer Studies erbjuder olika stipendier och kurser för utlänningar, inklusive i Khmer, landets viktigaste språk. För den som vill ta upp studiet av Kambodja är det en god idé att ta sig an språket, även om kambodjanska arkeologer ofta talar utländska språk (inte minst engelska, franska och japanska). Det finns många olika möjligheter.

Själv undervisade jag i januari i år en fältkurs på plats i Kambodja för en grupp studenter från mitt eget universitet (Cornell university i USA), i samarbete med Center for Khmer Studies. Te-

mat var arkeologi, historia och kulturarv, med fokus på vad Angkor och historien betyder för dagens Kambodja, inklusive inte minst Pol Pot-tiden, en nationell katastrof vars efterdyningar känns av även idag.

Det som är mest slående är hur nya frågor dyker upp varhelst man reser i Kambodja, på alla tänkbara områden. Möjligheterna till ny forskning är oräkneliga.

Magnus Fiskesjö är f.d. chef för Östasiatiska muséet i Stockholm, och undervisar sedan 2005 i antropologi, arkeologi, och kulturarvsfrågor, vid Cornell university utanför New York i USA.

Praktikarbete i Nafplion sommaren 2022

En Tengborgstipendiats reseberättelse av Jessica Andersson, Stockholms univ.

Jag studerar på masterprogrammet – Antikens kultur och samhällsliv vid Stockholms universitet. Jag hade den stora äran att bli tilldelad Rosa Tengborgs stipendiefond och kunde tack vare detta göra min praktik i Nafplion, Grekland, sommaren 2022.

Praktiken sträckte sig under två veckor (från 20 juni till 3 juli) under ledning av Dr. Ann-Louise Schallin. Praktikarbetet ägde rum på Leonardo i Nafplion och uppgiften var materialhantering av utgrävt material från den arkeologiska platsen Midea. Materialet som vi arbetade med under dessa två veckor var utgrävt under 2004 till 2008/2009 års grävprojekt.

Att få spendera två veckor i Nafplion var inte bara magiskt vackert utan även väldigt lärorikt och intressant. Jag ska medge att jag var väldigt nervös över ritmomenten av keramiken, det krävdes både koncentration och tålamod från min sida då jag inte har den artistiska sidan när det kommer till att rita. Det var nog det som jag tyckte var det svåraste under praktiken, att rita av i rätt skala och få till rätt vinkel. Men för varje dag som gick lärde jag mig mer och mer. Det var svårt att veta hur man skulle kunna se skillnad på olika perioder, var de MH eller LH, men till slut började man förstå skillnaden i former och hur leran såg ut, var den fin eller var de mycket orenheter i den, var den grov till ytan eller slät. När jag väl hade börjat kunna se skillnad blev arbetet mycket roligare och lättare.

Materialet bestod av keramikfragment, till största delen från olika dryckes- och matlagningkärl. Arbetet gick ut på att sortera materialet i rätt tidsperiod och studera fragmenten och se vad för typ av keramik och vilken typ av kärl det rörde sig om. Genom systematisk vägning, räkning och uppdelning kunde vi konstatera att mycket av materialet vi arbetade med kom från

Figur 1 Leonardo, Nafplion

sen helladisk tid ca 1200 f.Kr. (LHIIIB2) och att det rörde sig om typisk mykensk keramik. Som jag nämnde ovan så bestod en del av arbetet att rita av vissa mer utmärkande keramikfragment och sedan fota av dem för dokumentation.

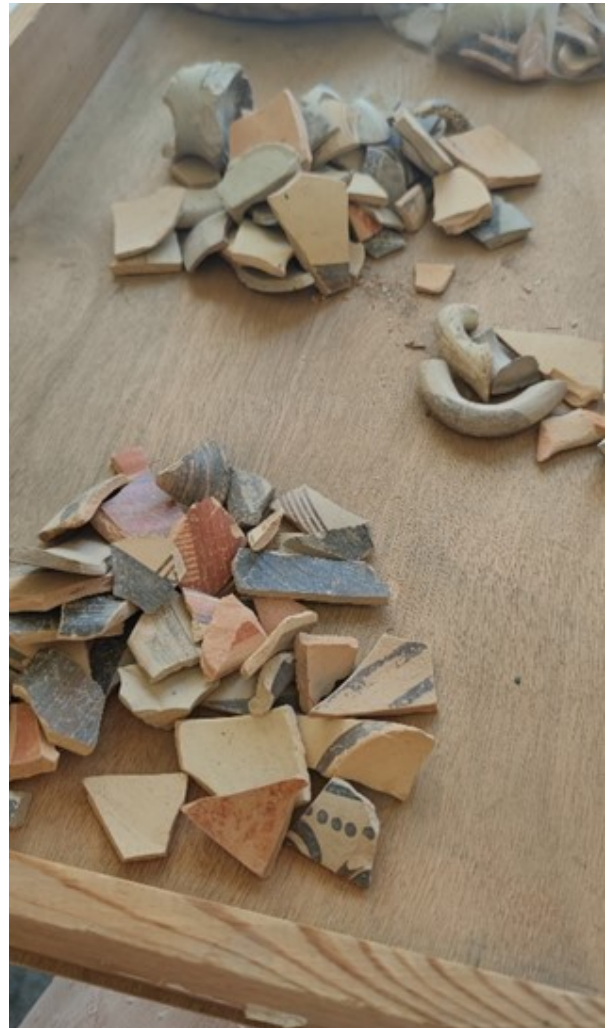
Majoriteten av kontexterna och lådorna vi gick igenom bestod av keramik fragment från LH perioden, LHIIIB2. Det var både dekorerade fragment och odekorerade, många fragment var från kärl som användes vid lagring eller matlagning. Fokuset låg på fragment som hörde till perioden LHIIIB2.

Vi delade upp fragmenten i högar med omålade öppna kärl, omålade stängda kärl, målade öppna kärl och målade stängda kärl. Samt uppdelning av tidsperioder keramiken kom från. Som jag skrev innan var majoriteten från LHIIIB2 men vi hittade även fragment som kom från senare och tidigare perioder. Fragment från förhistorisk keramik, även så sent som LHIIIC och ett och annat romerskt tegel smög sig in i materialet vi studerade. Många fragment var från dryckeskärl, *kylix*, och en hel del från matlagingskärl och förvaringskärl så som *pithos*. Vi hittade även en del små figurinfragment i materialet som bestod av små kvinnliga figurer – *phi* och *psi* figurer.

Väl hemma i Sverige igen påbörjades rapportarbetet rörande materialet vi arbetat med. Rapporten bestod av en bakgrund av platsen Midea och av materialet vi arbetat med.

Utöver rapporten gjordes även en databas av de föremål och fragment som undersöktes. Vi gick igenom ca 15 lådor under praktiken, ca 40 tal påsar med fragment. Hundratal fragment räknades, vägdes och delades in i rätt period under dessa två underbara veckor i Grekland vid den vackra hamnstaden Nafplion.

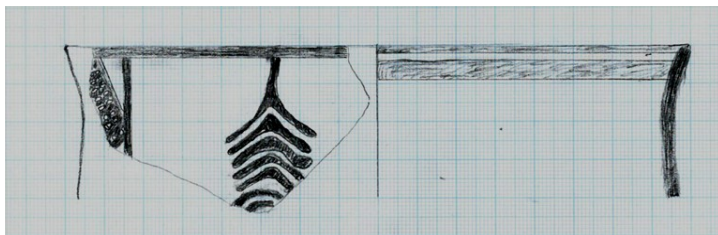
Slutsatsen jag drog av mitt arbete visar att Midea varit en viktig del under bronsåldern i Grekland som bestod av ett blomstrande samhälle med viktiga handelskontakter och det var troligtvis en stad där man tillverkade olika typer av keramikvärl som sedan köptes av närliggande samhällen. Men då detta är ett pågående projekt under ledning av Dr Ann-Louise Schallin, så kan jag inte dra en närmare slutsats, den inform-

Figur 2. Uppdelning av keramik.

Figur 3. Fragment, huvudet av en kvinnlig figurin.

Figur 4. Deep bowl group A LHIII B2, fragment i verkligheten och under avritning.

ation jag har samlat påvisade att Midea blomstrade som mest under 1200 f.kr.

Dessvärre verkar Midea fått ett abrupt slut som arkeologer och forskare tror berodde på en jordbävning som drabbade staden.

Första utgrävningarna av platsen Midea tog sin början redan 1939 i ledning av Axel. W. Persson. På den lägre belägna terrassen, vid östra porten, grävdes ett flertal schakt. Persson hittade några fragmentariska väggar på toppen av kullen som han tillskrev tillhörde ett palats. Grävningarna av Midea fortsatte sedan under 1963 och då hittades bevis för att platsen brunnit någon gång under perioden LHIII B2.

Under 1980-talet påbörjades systematiska utgrävning på Midea i ett grekiskt-svenskt projekt. Hela platsen grävdes ut vilket ledde till en bättre förståelse över bosättningens historia.

Midea är en av tre mykenska städer belägna i Argolis i Peloponnesos. Staden Midea har kvar stadens murar, portar och bastioner.

2007 fortsatte utgrävningarna av Midea, under ledning av Dr Katie Demakopoulou och Dr Ann-Louise Schallin, inuti akropolen i två sektioner: den västra porten och den västra terrassen. Under 2006 utgrävningen av denna plats redan påbörjats och under 2007 kunde ett helt rum grävas fram.

Det tidigaste materialet som hittats på Midea består av keramik från mellan- och senneolitikum, ca 5800–3100 f.Kr. På platsen kan man tydligt se alla bronsåldersperioder, men de mest imponerande lämningarna tillhör slutet av bronsåldern.

Platsen höll en viktigt social roll i samhället under denna period. Under den tidighelladiska perioden, ca 3100–2000 f.Kr. verkar bara övre delen av akropolen vara bebodd. Utgrävningarna på platsen nära toppen har avslöjat två terrassväggar, en som vetter mot nordost och en mot nordväst. Vid den nordvästra terrassväggen hittades både keramik från senneolitiska perioden och även från sista perioden av neolitikum, även tidighelladiska och mellanheladiska gravar och byggnader samt rester av ett försvarssystem. Under mellanheladiska perioden (ca 2000–1600 f.Kr.) expanderade bosättningen och en större del av platsen beboddes.

Under sen bronsålder byggdes en stor konstruktion på Midea, det byggdes en stor befästningsmur runt staden under 1200 f.Kr. Befästningsmuren var 450 meter lång, 5–7 meter i bredd och 7 meter hög. Muren omringade hela platsens norra sida och även den västra och södra. Den östra sidan brydde man sig inte om att resa en mur då den skyddades av den redan branta klippan. Hela området omfattade en yta

Figur 5. Map over the site of Midea (basemap: google maps satellite image).

på hela 2,4 hektar. Människorna fick enbart tillgång till staden via två portar, den västra och den östra. Huvudingången till akropolen bestod av en cyklopisk ramp. Den västra porten var konstruerad av befästningens vägg på den västra sidan och hade huggits in i klippan på den övre delen av akropolen på den östra sidan.

Inne på befästningsområdet har man påträffat ett flertal olika byggnader. Vid den östra porten har man grävt fram ett antal utrymmen i vilka man hittat flera stora förvaringskärl, vilket gör att man tolkar den som förvaringsutrymmen. Det har även hittats massor av dekorerad keramik, smycken, elfenben och verktyg. På övre planen av källarna tror man att det har funnits verkstäder.

Innanför den västra porten har arkeologerna identifierat en byggnad som består av 14 rum som är uppdelat i två flyglar. Här har hittats olika typer av förvaringskärl så som *pithos*, men även stenverktyg, bronsverktyg och benverktyg har hittats inne i detta komplex. Terrakottafigurer och figuriner samt sigillstenar, smycken och halvädalstenar har också hittats när man grävt ut byggnaden. Det viktigaste fyndet är en lerknut med Linear B symbolen för vete inskrivet. Detta vittnar om att människorna hade lagring av spannmål här. Det hittades även en förvaringsburk med inskrifterna *wi-na-jo* som är ett namn från Kreta, detta tyder på att Midea var en del av ett stort handelsnätverk under slutet av bronsåldern.

Den viktigaste byggnaden på Midea är daterad till LHIIIB2, dvs. slutet av 1200-talet f.Kr. och

Figur 6. Ett smakprov på utsikten under min vistelse i Nafplin.

är Megaron. Den stämmer överens med standardtypen av hur ett megaron såg ut, den bestod av fyra stycken kolonner som omger en stor eldstad i mitten.

1200-talet f.Kr. förstördes Midea i samband med vad man tror var en enorm jordbävning som slog mot staden. I och med jordbävning har det även hittats bevis för att en stor och svår eldsvåda ska ha uppstått.

Efter bronsåldern kan endast begränsad aktivitet noteras på Midea. Under 500-talet e.kr verkar platsen få nytt liv, nedre delen av akropolen återockuperades och det finns två senromerska strukturer som troligen är hus, dessa hittades i närheten av megaron.

~

Jag säger återigen tack till Rosa Tengborgs stipendium som gjorde det möjligt för mig att få ha praktik i Grekland. Jag hoppas att jag i framtiden kan få fortsatt möjlighet till att arbeta med arkeologi och inom materialhantering.

Källor:

Demakopoulou, K., N. Divari-Valakou, M. Nilsson & A.-L. Schallin 2009. 'Excavations in Midea 2007', *OpAthRom* 2, 7-30.

Demakopoulou, K. 2015. 'The Mycenaean Acropolis of Midea: New discoveries and new interpretations', in *Mycenaeans up to date: the archaeology of the north-eastern Peloponnese - current concepts and new directions*, ed. A.-L. Schallin & I. Tournavitou, Stockholm, 185-196.

Walberg, G. 2007. *Midea: the megaron complex and shrine Area*.

Internetkällor:

Svenska institutet i Athen (<https://www.sia.gr/en/articles.php?tid=339>) nedladdad 2022-08-14.

Nya avhandlingar

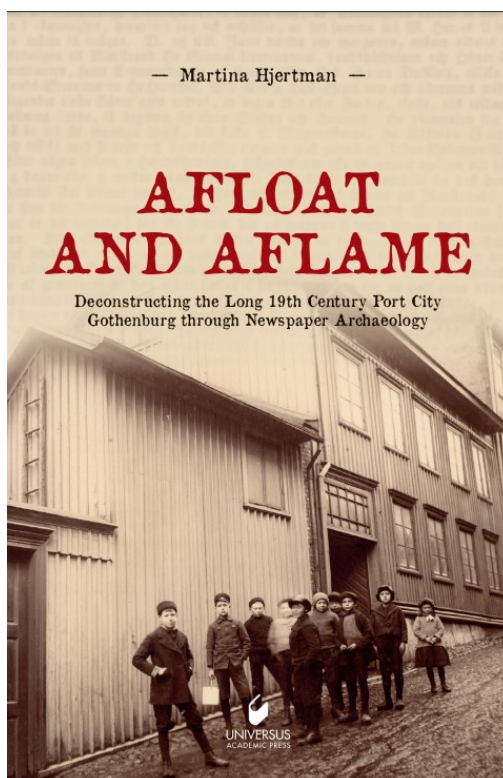
Samfundet gratulerar alla nydisputerade!

Martina Hjertman försvarade lyckat sin avhandling "*Afloat and Aflame. Deconstructing the Long 19th Century Port City Gothenburg through Newspaper Archaeology*" i Göteborg den 20 januari.

Opponent var Magdalena Naum, Aarhus universitet.

Avhandlingen förenar historisk arkeologi med digital historia och Martina undersöker olika processer som marginaliserat grupper i 1800-talets Göteborg. Hon använder lokala tidningar som källmaterial, vilket är ett utmärkt komplement i sammanhang där utgrävningar inte är möjliga eller där det arkeologiska källmaterialet är begränsat. Hon kallar detta en "newspaper archaeology".

Avhandlingen finns digitalt här: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/74212>

Notiser

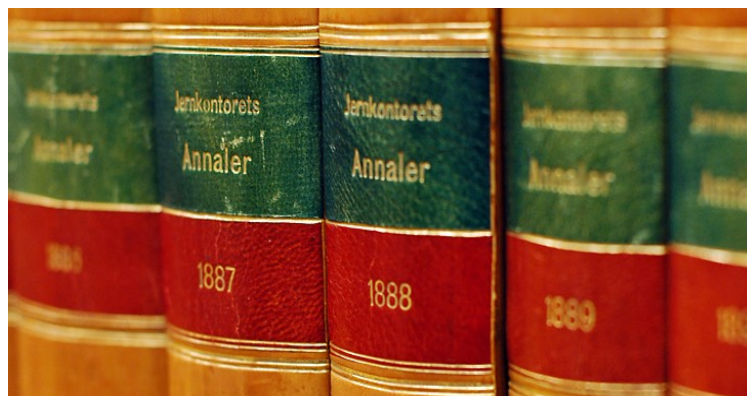
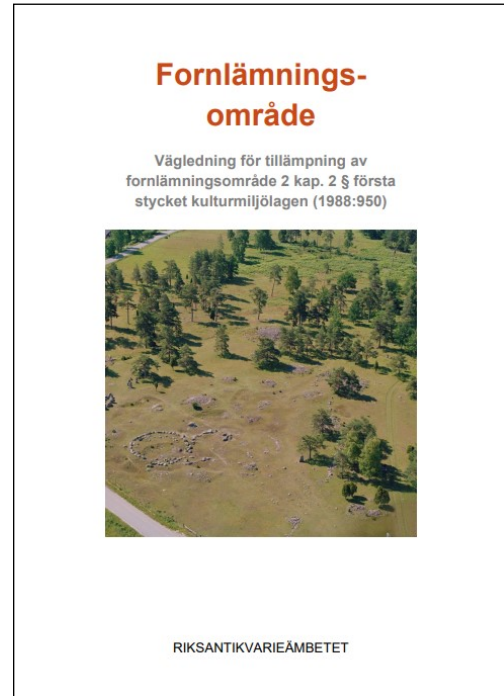
Av intresse för samfundets medlemmar

Nya råd för tillämpning av Fornlämningsområde

Den 1 januari 2023 trädde nya allmänna råd för tillämpningen av fornlämningsområde i kraft. Dessa finns i kapitel 2 i de allmänna råden för fornlämningsområde ([KRFS 2022:3](#)). I samband med det har även en vägledning tagits fram. Den behandlar kortfattat tankarna bakom de allmänna råden, hur de bör tolkas och ger exempel för hur de bör tillämpas.

Vägledningen finns här:

[Fornlämningsområde: Vägledning för tillämpning av fornlämningsområde 2 kap. 2 § första stycket kulturmiljölagen \(1988:950\) \(diva-portal.org\)](#)

Över 100 år av *Jernkontorets Annaler* nu tillgängliga digitalt

Jernkontorets Annaler som givits ut sedan 1817 räknas tillsammans med franska *Annales des Mines* som världens äldsta facktidning med obruten publicering. Umeå universitetsbibliotek och Jernkontoret har nu presenterat resultatet av deras gemensamma projekt att digitalisera *Jernkontorets Annaler* från 1817—1920. De mer än 100 åren av publikationer är en bokstavlig gruva av information.

Pressutskicket hittas här: https://www.umu.se/nyheter/over-100-ar-av-jernkontorets-annaler-nu-tillgangliga-digitalt_11751204/?fbclid=IwAR1Rp11-39WTjr8MrUe9qldZrgoYH4c2TdmgbsBAsDum8FsFt73DHx5UECE

Och de digitaliserade årgångarna här: [Jern-kontorets annaler | Digitala samlingar \(umu.se\)](#)

Fler notiser

Av intresse för samfundets medlemmar

Publikationer från Vitterhetsakademiens bibliotek som förvaltas av Riksantikvarieämbetet, finns nu tillgängliga för forskningen. Foto: Skärmlapp Marika Andersson Jensen/RAÄ (CC BY)

Medeltidsstaden och Tidskriften Kulturminnesvård nu digitala

Två publikationer från Vitterhetsakademiens bibliotek finns nu tillgängliga digitalt. Det rör sig om Riksantikvarieämbetets rapportserie “Medeltidsstaden” samt tidskriften “Kulturminnesvård”, senare omdöpt till “Kulturmiljövård”

Under 2021 genomförde Vitterhetens bibliotek en pilotdigitalisering där den här rapportserien och tidskriften digitaliserades. Ett arbete som pågick under 2022 och in i 2023. De flesta är nog bekanta med projektet *Medeltidsstaden* som genomfördes under 1970-1980-talen, samt publicerades löpande in på 1990-talet. *Tidskriften Kulturminnesvård*, numera *Kulturmiljövård*, utkom först 1976 och hade som syfte att informera om aktuella frågor inom kulturmiljövården, som bl.a. rättsfall, forskning utbildning och nyutkommen litteratur. Den gavs löpande ut till 2004. Båda finns nu tillgängliga i DiVA och bibliotekskatalogen Vitalis.

»Den 25 oktober 2023 bjuder RAÄ in till ett seminarium för att diskutera publikationerna och belysa deras roll i sin samtid.«

Här kan du läsa mer hos RAÄ och hitta länkar till publikationerna:

https://www.raa.se/2023/05/betydande-publikationer-for-forskningen-finns-nu-tillgangliga-digitalt/?fbclid=IwAR2O4bbFMqdsz1m1ov7vBDypkgXBYz8umHj_mxy4naCi17L27wcePTojZI

Gjallarhornet behöver material!

Gjallarhornet ges ut fyra ggr per år och är Svenska arkeologiska samfundets språkrör. Det skickas ut som PDF till samfundets medlemmar och finns även tillgängligt för alla digitalt.

Allt material som rör svensk arkeologi och är intressant för samfundets medlemmar är av intresse. T.ex.:

- Information om kommande seminarier, konferenser mm, men även rapporter från dem. Även kortare notiser är av intresse.
- Projektpresentationer eller projektresultat som är intressanta att sprida till medlemmarna. Detta inkluderar resultat från arkeologiska forsknings- eller slutundersökningar
- Anmälningar av, eller diskussion om, nya böcker.
- Debattinlägg, diskussioner osv. kring svenska arkeologi.

Intressant information kan också spridas via samfundets Facebook-sida.

Kontakta Gjallarhornets redaktörer:

Jhonny Therus (jhonny.therus@kalmarlansmuseum.se) och

Per Nilsson (per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se)

via email rörande möjligheten att få material publicerat i Gjallarhornet och/eller via digitala media.

Nästa nummer av Gjallarhornet!

Deadline för nästa Gjallarhornet är den **20 juni**. Vi välkomnar gärna bidrag från våra medlemmar! De skickas till Per Nilsson med e-post: per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se. Gjallarhornet distribueras numera endast via e-post som pdf. Senaste numret liksom äldre årgångar finns också för nedladdning på Samfundets hemsida:

<http://www.arkeologiskasamfundet.se/gjallarhornet.html>.

OBS! Glöm inte att meddela Samfundet om du byter e-postadress eller postadress. På så vis missar du inte utskick av Gjallarhornet eller annan information. Skicka dina uppgifter om byte till info@arkeologiskasamfundet.se

OBS! Om du inte längre vill ha Gjallarhornet skickat till dig, vänligen meddela även detta till info@arkeologiskasamfundet.se så stryks ditt namn från utskickslistan.

Vill du bli ledamot i Svenska Arkeologiska Samfundet?

Är du aktiv inom det arkeologiska fältet och vill hålla dig uppdaterad om vad som sker inom dess olika grenar? Vill du vara med och utveckla Samfundets verksamhet eller delta i dess olika aktiviteter? Då välkomnar vi varmt din ansökan om medlemskap. Vi vänder oss till dig som arbetar med arkeologi inom till exempel arkeologisk uppdragsverksamhet, på universitet, museer och länsstyrelser, studerar på avancerad nivå eller är antagen till forskarutbildning.

Medlemsavgiften är sedan en tid tillbaka 200 kr/år. Som medlem får du regelbundet nyhetsbladet Gjallarhornet samt inbjudan till möten, seminarier och temaresor.

Ansökan mailas till:

ledamot@arkeologiskasamfundet.se

När du har fått besked om att ansökan godkänts sätter du in årsavgiften 200 kr på:

Kontonummer: Plusgiro 351210-0

Betalningsmottagare: Svenska Arkeologiska Samfundet. På första inbetalningen, ange ”ny medlem”, namn, adress och e-post.

Glöm inte att betala årsavgiften för 2023

PG PlusGiro	INBETALNING/GIRERING A	Kod 1
Meddelande till betalningsmottagaren (meddelande kan inte lämnas på baksidan)	Till PlusGirokonto	
Årsavgift 2023	351210-0	
	Betalningsmottagare (endast namn)	
	Svenska Arkeologiska Samfundet	
	Avsändare (namn och postadress)	
	Svenska kronor	öre
Från PlusGiropersonkonto (vid girering)		2 0 0, 0 0
#	#	#04#

81 2021 01 8 Jmer 05:4008 05-01 341 03:51
E-bes: Tredskögen 121558

Får du inga utskick?

Se till att samfundet har dina aktuella kontaktuppgifter, framförallt email så du kan få kallelser till årsmötet och Gjallarhornet.

Skicka dina aktuella uppgifter till info@arkeologiskasamfundet.se

Kallelse till Svenska Arkeologiska Samfundets årsmöte 2023

Dagordning för årsmötet:

- § 1. Mötets öppnande.
- § 2. Fråga om mötets behöriga utlysande.
- § 3. Fastställande av dagordning.
- § 4. Val av mötesordförande, mötessekreterare samt två justeringsmän tillika rösträknare.
- § 5. Upprättande och justering av röstlängd.
- § 6. Behandling av förvaltningsberättelse och revisionsberättelse.
- § 7. Frågan om ansvarsfrihet för styrelsen.
- § 8. Val av styrelseordförande.
- § 9. Val av övriga styrelseledamöter och suppleanter.
- § 10. Val av revisorer och suppleanter.
- § 11. Fastställande av eventuella avgifter.
- § 12. Val av valberedning.
- § 13. Ärenden väckta av styrelsen eller ledamöter.
- § 14. Övriga frågor.

I enlighet med stadgarna ska förslag som ledamot vill ha behandlat lämnas till styrelsen senast två veckor före årsmötet. Har du förslag, kontakta ordföranden:

Mikael Eboskog

Bohusläns mu-
seum Box 403

451 19 Uddevalla

E-post: mikael.eboskog@bohuslansmuseum.se

Information om tid och plats finns på nästa sida.

Välkomna till

Svenska arkeologiska samfundets årsmöte 2023

Med tema aktuell öländsk arkeologi

Mötet ges i hybridform, dvs både på plats vid Anundshög och digitalt. Det bjuds även på lättare förtäring efter mötet.

Plats: Anundshög besökcenter. Anundshög 5, Västerås (googlemaps: JJJW+W6 Västerås)

Information om platsen finns här: <https://www.anundshog.se/inforbesoket.4.333c72c91636eee92b811eb.html>

Digitalt möte: Använd länken: [Teams https://www.microsoft.com/sv-se/microsoft-teams/join-a-meeting?rtc=1](https://www.microsoft.com/sv-se/microsoft-teams/join-a-meeting?rtc=1)

Digitalt mötes-ID: 394 898 606 255 och Lösenord: inH2he

Tid: Tisdag 23 maj kl. 15:00- ca 18:00

Anmälan: För medverkan på plats anmäl er här info@arkeologiskasamfundet.se senast 17 maj.

Schema:

15:00 - 17:30 - Vinnarna av Gyllene skärsleven utses och presenterar rapporten

- Två presentationer om aktuell öländsk arkeologi:

Sörby borg återfunnen. - Jan-Henrik Fallgren berättar om arbetet med att återfinna den försvunna fornborgen.

Från Sandby borg till Borgprojekt. - Helena Victor berättar om Sandby borgs-projektet och det nya programmet Kris, konflikt och klimat som arbetar med fornborgarna på Öland.

-Avtackning: CSA redaktörerna Sophie Bergerbrant och Alison Klevnäs.

17:30 - 18:00 Årsmöte

18:00 - Det bjuds på lättare förtäring (kallskuret etc.)

